

ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У СІЛЬСЬКИХ СІМ'ЯХ

ДУ "Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України"

Наведено результати соціологічного дослідження психологічного клімату сільської сім'ї як підґрунтя психічного здоров'я сільського населення. Виявлено значний рівень конфліктності у сучасних сільських сім'ях, основними причинами якої є низький рівень достатку та високе психоемоційне навантаження на членів родини.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціологічне дослідження, сім'я, конфлікт, психічне здоров'я.

Психічне здоров'я та психічне благополуччя є найважливішими складовими високого рівня якості життя, які дозволяють людині вважати своє життя повноцінним та значущим, бути активним і творчим членом суспільства. Високий рівень психічного здоров'я населення є важливим фактором соціальної єдності, продуктивності праці, суспільного спокою та стабільності оточуючого середовища, що сприяє зростанню соціального капіталу та економічному розвитку суспільства [5;6].

Жодна країна світу не захищена від проблем, пов'язаних із психічними розладами. У Європейському регіоні нервово-психічні розлади належать до найважливіших причин захворюваності та інвалідності, з ними пов'язані до 30% усіх звернень до лікарів загальної практики. Очікувана тривалість життя в ряді держав – членів ЄС за одне десятиліття зменшилася на 10 років, що значно пов'язано зі стресами й патологічними станами психічного характеру [2;4].

Самогубства, кількість яких у світі коливалася в 2005 р. від 23,8 на 100 тис. населення в Японії до 42,0 в Литві, є важливою причиною смерті серед молоді. Щорічно понад 0,5 млн осіб на планеті закінчує життя самогубством [1].

Мета роботи: вивчити психологічний клімат у сільських сім'ях як підґрунтя психічного здоров'я сільських жителів.

Матеріали і методи. Методом соціологічного дослідження за спеціально розробленою анкетною було опитано членів 620 повних сільських сімей Рівненської області. Із загальної кількості опитаних чоловіки склали 278 (44,8%) осіб, жінки – 342 (55,2%).

Результати дослідження та їх обговорення. Характеристика респондентів наведена у таблиці 1.

Віковий розподіл респондентів-чоловіків був рівномірним, кожна вікова група становила біля

20%. За рівнем освіти найбільшу групу склали чоловіки із середньою освітою (25,5%), а найменшу – з неповною вищою освітою (0,7%) та вищою освітою (1,4%). Слід зазначити, що постійний прибуток мають лише 27,3% опитаних чоловіків: 16,9% – працюють, 5,7% – підприємці, 4,7% – інваліди. Працюють сезонно 22,3% опитаних, а 35,6% є безробітними. 12,6% чоловіків ідентифікували себе як домогосподарі – вони мають власне домогосподарство, за рахунок якого живе сім'я.

Віковий розподіл респондентів-жінок також був рівномірним, кожна вікова група становила біля 20%. Як і серед чоловіків, серед жінок за рівнем освіти найбільшу групу становили жінки із середньою освітою (60,9%) та неповною середньою освітою (21,9%), але серед них була більша частка з неповною вищою (1,7%) та вищою (1,2%) освітою. За соціальним статусом найбільш чисельну групу склали безробітні жінки (30,5%) та ті, що працюють постійно (26,9%) і сезонно (16,7%). Питома вага жінок, що ідентифікували себе як домогосподарки, становила 18,4%.

При порівнянні соціального статусу респондентів за статтю було встановлено, що питома вага постійно працюючих жінок на 10,0% більша, ніж чоловіків, – 26,9% проти 16,9%.

На початку дослідження вивчалося питання про кількість членів сім'ї респондентів (рис. 1). Було встановлено, що серед чоловіків найбільша частка – по 26,3% – належить сім'ям з чотирьох-п'яти осіб, а найменша – 3,9% та 8,3% – сім'ям із семи і більше членів та двох членів.

Серед опитаних респондентів найбільшу групу (31,0%) також склали жінки із сімей з чотирьох-п'яти осіб (21,3%), а найменшу – сім і більше (6,1%) та два члени (8,5%).

Наступним кроком було виявлення тривалості спільного життя чоловіків та жінок як членів сім'ї (рис. 2).

Таблиця 1. Характеристика респондентів

Характеристика респондентів	Чоловіки		Жінки	
	абс.	%	абс.	%
Вік (роки)				
20–29	59	21,2	65	19,
30–39	61	22,0	67	19,6
40–49	57	20,5	73	21,4
50–59	43	15,5	71	20,7
60 років і старше	58	20,8	66	19,3
Освіта				
неповна середня	71	25,5	75	21,9
середня	164	59,1	208	60,9
середня спеціальна	37	13,3	49	14,3
неповна вища	2	0,7	6	1,7
вища	4	1,4	4	1,2
Соціальний статус				
навчається (очно)	–	–	2	0,6
навчається (заочно)	6	2,2	8	2,3
працює	47	16,9	92	26,9
підприємець	16	5,7	7	2,0
безробітний	99	35,6	104	30,5
домогосподар	35	12,6	63	18,4
інвалід	13	4,7	9	2,6
працює сезонно	62	22,3	57	16,7

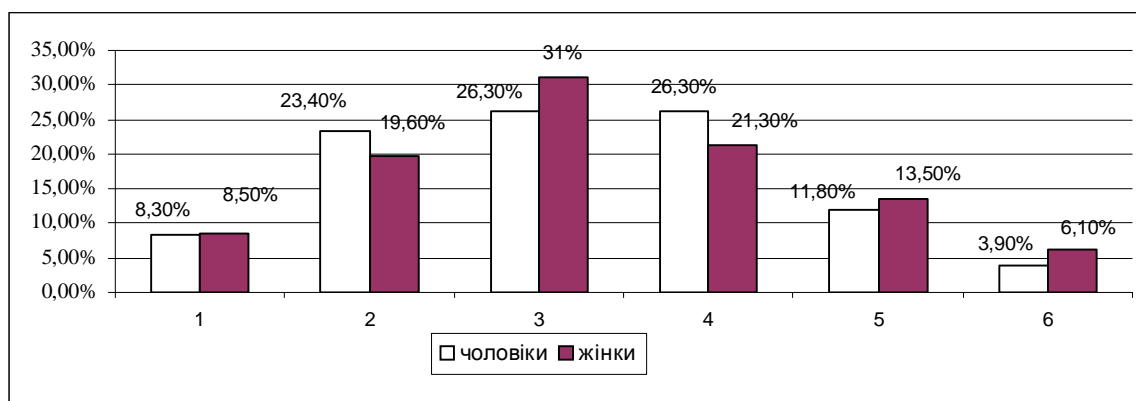

Рис. 1. Характеристика респондентів за кількістю членів сім'ї (%): 1–2 члени; 2–3 члени; 3–4 члени; 4–5 членів; 5–6 членів; 6–7 членів і більше

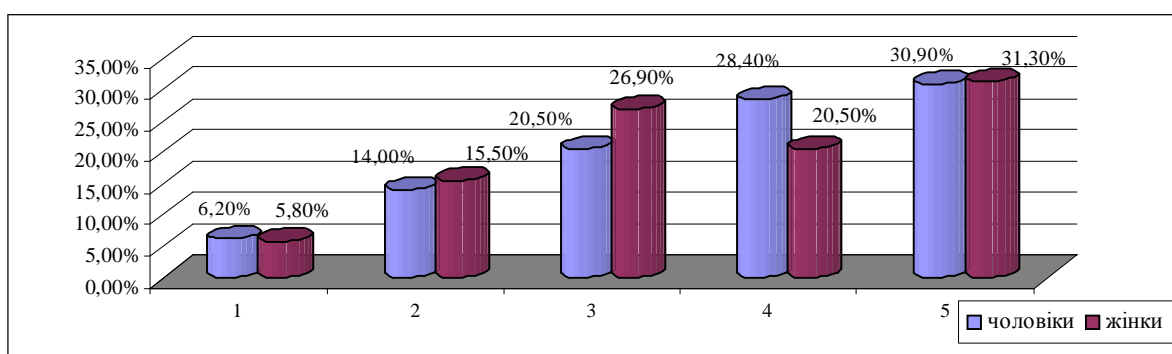

Рис. 2. Тривалість спільного життя (%): 1 – до 1-го року; 2 – 1–5 років; 3 – 6–10 років; 4 – 11–20 років; 5 – 21 і більше років

Як видно з рисунку 2, серед чоловіків найбільшу групу склали ті, що в сім'ї живуть 21 і більше років (30,9%) та 11–20 років (28,4%), а найменшу – до 1 року (6,2%) та один–п'ять років (14,0%).

Серед жінок найбільшу групу склали ті, що мають досвід сімейного життя 21 і більше років (31,3%)

та шість–десять років (26,9%), а найменшу – до одного року (5,8%) та один–п'ять років (15,5%).

Далі вивчався склад сім'ї за родинними відносинами. Метою цього етапу було з'ясувати, хто з родичів проживає в сім'ї: діти, батьки чоловіка, батьки дружини, інші члени родини (табл. 2).

Таблиця 2. Склад сім'ї за родинними відносинами

Члени сім'ї	Чоловіки		Жінки	
	абс.	%	абс.	%
Діти	21	8,2	30	9,6
Батьки чоловіка	28	10,9	41	13,1
Батьки дружини	24	9,4	22	7,0
Діти та батьки чоловіка	103	40,6	114	36,6
Діти та батьки дружини	59	23,1	54	26,8
Батьки чоловіка і дружини	4	1,6	3	0,9
Діти та батьки чоловіка і дружини	7	2,7	6	1,9
Інші члени родини	9	3,5	13	4,1

Як видно з таблиці 2, найбільша група опитаних чоловіків (40,6%) проживає разом з дружиною і дітьми та своїми батьками; 23,1% – з дітьми і батьками дружини; 8,2% – тільки з дітьми; 20,3% – тільки з батьками, а з 3,5% респондентів крім дітей і батьків спільно проживають інші родичі.

Найбільшу групу жінок (36,6%) склали ті, що разом з чоловіком і дітьми проживають з батьками чоловіка, і значно меншу групу (26,6%) – що

проживають зі своїми батьками. У сім'ях 4,1% жінок крім дітей та батьків проживають інші родичі.

Соціологічним дослідженням вивчаються питання наявності в сім'ї членів, які потребують постійного догляду за віком, станом здоров'я тощо. Згідно отриманих нами даних, біля 10% респондентів мають дітей у віці до трьох років та біля 40% – членів сім'ї похилого та старечого віку (рис. 3, табл. 3).

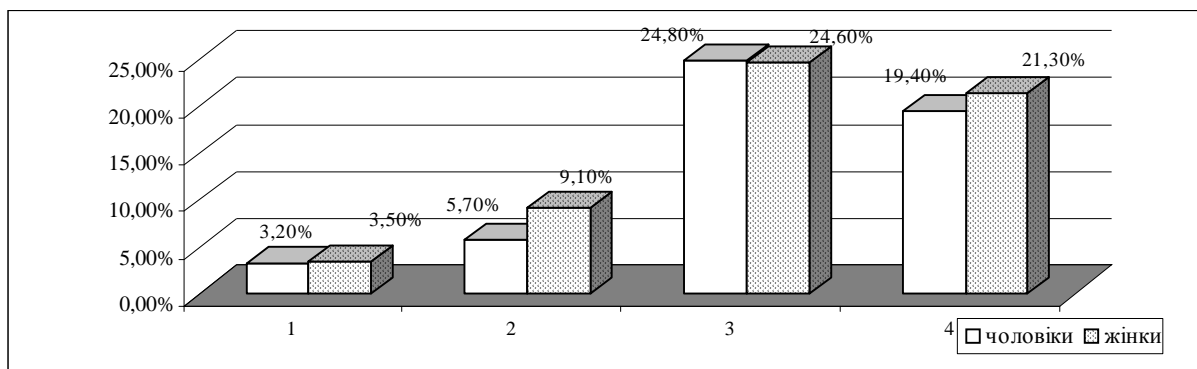

Рис. 3. Наявність в сім'ї малолітніх дітей та людей похилого віку (%): 1 – діти першого року життя; 2 – діти у віці 1–3 роки; члени сім'ї у віці 70–80 років; члени сім'ї старше 80 років

Таблиця 3. Дані про членів сім'ї (крім малолітніх дітей), які потребують постійної допомоги

Контингент	Чоловіки		Жінки	
	абс.	%	абс.	%
Інваліди	7	2,5	9	2,9
За віком	53	19,1	61	17,8
Хворі на розлади психіки та поведінки	2	0,7	1	0,3
Онкохворі	4	1,4	4	1,2
Після перенесеного ГПМК	4	1,4	3	0,9
Хворі на хвороби системи кровообігу	7	2,5	6	1,8
Інші причини	11	3,9	15	4,4
Всього	88	31,6	99	28,9

Як видно з даних таблиці 3, у 31,6% сім'ях опитаних чоловіків та у 28,9% сім'ях жінок проживають особи, які потребують допомоги, з них найбільшу частку (19,1% у сім'ях чоловіків та 17,8% у сім'ях жінок) становлять члени сім'ї по-

хилого та старечого віку, в межах 2,5% (з них) – це інваліди, решта хворі на різні захворювання.

Далі вивчалось питання про наявність конфліктів у сім'ї (рис. 4).

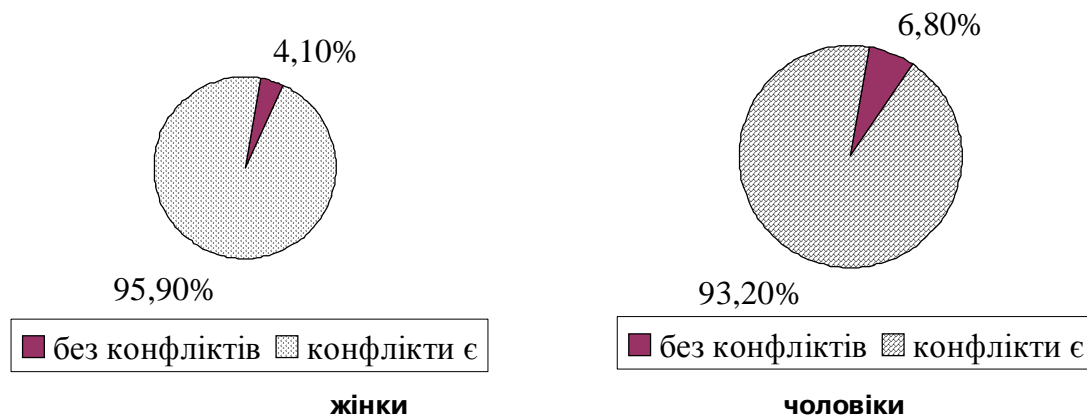

Рис. 4. Наявність конфліктів у сім'ї (%)

Із опитаних жінок 95,9% вказала на наявність конфліктів між членами сім'ї, і тільки у 4,1% сім'ях конфліктів не виникає. Дані соціологічного дослідження серед чоловіків вказали, що тільки 6,8% сімей живуть без конфліктів, у решті 93,2% сімей конфліктують. Принципової різниці між респонден-

тами за статтю в оцінці наявності конфліктів в їхніх сім'ях не встановлено. Високий рівень конфліктів у сім'ях респондентів став підставою для вивчення їх частоти (табл. 4). Щоденні та по декілька разів на день конфлікти нами визначені як часті, а щотижневі та по декілька разів на тиждень – як рідкі.

Таблиця 4. Частота конфліктів у сім'ях

Частота конфліктів	Чоловіки		Жінки	
	абс.	%	абс.	%
Щоденно	81	31,3	94	28,6
Декілька разів на день	27	10,4	31	9,5
Щотижня	31	11,9	57	17,4
Декілька разів на тиждень	101	39,1	102	31,1
Декілька разів на місяць	19	7,3	44	13,4

Отримані в ході статистичної обробки анкет та наведені в таблиці 4 дані вказують на те, що у 31,3% сімей чоловіків та 28,6% сімей жінок конфлікти виникають щоденно, причому у 10,4% сімей чоловіків і 9,5% сімей жінок – по декілька разів на день. Найбільшу частку (39,1% за даними чоловіків, 31,1% за даними жінок) становлять сім'ї, у яких конфлікти виникають по декілька разів на тиждень, а найменшу (7,3% за даними чоловіків, 13,4% за даними жінок) – ті, у яких конфлікти виникають по декілька разів на місяць.

При аналізі частоти конфліктів була встановлена достовірна різниця між частотою конфліктів у сім'ях і віком подружжя ($p \geq 0,05$): за визначенням чоловіків, найбільша частота конфліктів у сім'ях, де подружжю 50–59 років (90,7%) і найменша – де 20–29 років (28,8%). Така ж закономірність встановлена і за визначенням жінок: у віці 20–29 років – 36,9%, у віці 60 років і старше – 86,4% ($p \geq 0,05$).

Кількість конфліктів у сім'ях залежить і від рівня освіти. За визначенням чоловіків, при неповній середній освіті у сім'ях часті конфлікти виникають у 88,7% випадків, а за наявності вищої освіти – у 25,0% ($p < 0,05$). За визначенням жінок, які мають неповну середню освіту, часті конфлікти у сім'ях виникають у 81,3%, а за наявності вищої освіти – у 25,0% ($p \geq 0,05$).

Встановлена залежність частоти конфліктів у сім'ї від соціального статусу. На думку чоловіків, що є безробітними, у їхніх сім'ях часті конфлікти виникають у 94,9%, а у тих, що працюють, – у 44,6% ($p \geq 0,05$). Цікавим є те, що у сім'ях приватних підприємців часті конфлікти виникають у 68,7% випадків.

У дослідженні серед жінок встановлено, що часті конфлікти у сім'ях виникають у 66,3% випадків, коли жінка не працює, 33,7% у сім'ях працюючої жінки і 28,6% у сім'ях жінки приватного підприємця.

Встановлена достовірна різниця ($p \geq 0,05$) частих конфліктів у сім'ях, в яких чоловік – приватний підприємець (68,7%) і жінка – приватний підприємець (28,6%).

У зв'язку з малою питомою вагою сімей, які живуть без конфліктів (6,8% за даними чоловіків

і 4,1% за даними жінок), їх розподіл за віком, рівнем освіти та соціальним статусом не проводився.

Далі вивчалось питання, кого із членів сім'ї респонденти вважають винними у конфліктах (табл. 5).

Таблиця 5. Структура конфліктів з членами сім'ї*

Контингент, з яким конфліктують	Чоловіки		Жінки	
	абс.	%	абс.	%
Діти	129	49,8	117	35,7
Батьки	94	36,3	132	40,2
Діти і батьки	123	47,5	147	44,8
Інші члени сім'ї	11	4,2	8	2,4
Члени сім'ї, які потребують догляду	67	25,9	79	24,1
Чоловік, дружина	131	50,5	112	34,1

Примітка. *Допускалося дві позитивні відповіді, тому при статистичній обробці загальна сума відповідей перевищувала 100%.

Результати дослідження показали, що чоловіки найбільше конфліктують з дружинами (50,5%), дітьми (49,5%) та з дітьми і батьками разом (47,5%), а жінки – з дітьми та батьками (44,8%) та батьками (40,2%) і дітьми (35,7%). Таким чином встановлено, що чоловіки більш толерантні до батьків (конфлікти у 36,3% випадків),

а жінки – до дітей (конфлікти у 35,7% випадків). Конфлікти з членами сім'ї, які потребують стороннього догляду, у респондентів обох статей в загальній структурі відповідей становлять біля 25%.

Наступним кроком дослідження було вивчення впливу конфліктів на настрої респондентів (табл. 6).

Таблиця 6. Вплив конфліктів на психоемоційний стан членів сім'ї

Психоемоційний стан	Чоловіки		Жінки	
	абс.	%	абс.	%
Не впливає	11	4,2	-	-
Викликає агресію	24	9,3	37	11,3
Викликає погіршення настрою	13	5,0	34	10,4
Викликає плач	-	-	27	8,2
Викликає істерію	9	3,5	6,1	18,7
Викликає безсоння	19	7,3	36	10,9
Викликає головний біль	17	6,6	29	8,8
Викликає бажання піти із сім'ї	29	11,1	15	4,6
Викликає бажання вжити алкоголь	81	31,4	31	9,4
Викликає бажання випалити багато цигарок	23	8,9	19	5,8
Викликає бажання «зірватися» на близьких людях	33	12,7	39	11,9

Як показали результати дослідження, конфлікти в сім'ї негативно впливають на психоемоційний стан учасників. Так, 31,4% чоловіків після конфлікту в сім'ї вживають алкогольні напої, 12,7% свій поганий психоемоційний стан переносять на інших членів сім'ї, у 11,1% виникає бажання піти із сім'ї, у 7,3% виникає безсоння, а у 6,6% – головний біль.

Серед жінок відмічається інша структура психоемоційних реакцій на конфлікти в сім'ї. У 18,7% із них виникає істерична реакція, 11,9% свій стан

переносить на інших членів сім'ї, у 10,9% з'являється безсоння, у 9,4% виникає бажання вжити алкоголь.

Окремо вивчалось питання можливості самогубства (рис. 5). Було встановлено, що у 18,1% чоловіків та 16,5% жінок за останній рік виникла депресія, а у 12,4% чоловіків та 14,0% жінок виникали думки про самогубство. При цьому 4,2% та 5,7% із них відповідно робили спроби самогубства.

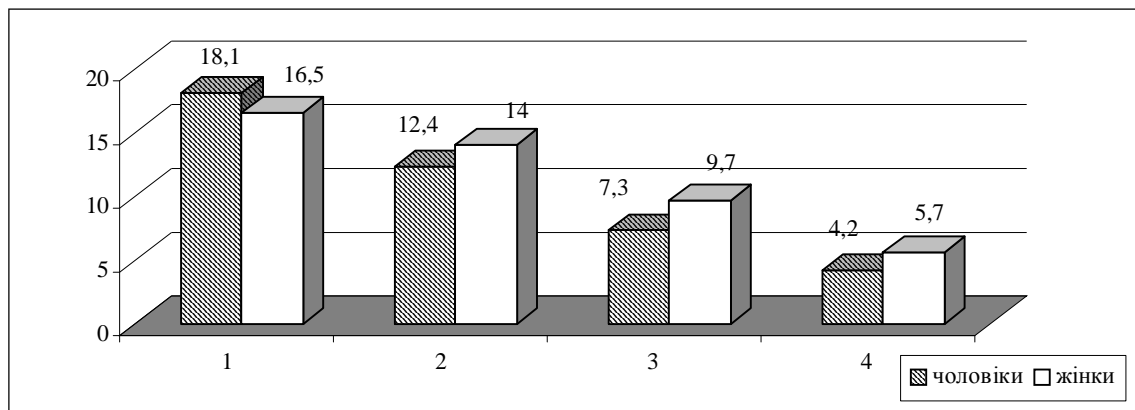

Рис. 5. Вивчення думки про самогубство як спосіб виходу із критичної ситуації (%):

- 1 – протягом останніх 12 місяців було так безнадійно, що припинив(ла) виконувати звичні справи по дому;
- 2 – протягом останніх 12 місяців розглядав(ла) можливість спроби самогубства;
- 3 – протягом останніх 12 місяців розробляв(ла) план спроби самогубства;
- 4 – протягом останніх 12 місяців робив(ла) спроби самогубства.

Висновки

1. В результаті соціологічного дослідження встановлено наявність високого рівня конфліктності у сім'ях: 95,9% респондентів-жінок та 93,2% чоловіків, причому у сім'ях 31,3% чоловіків та 28,6% жінок конфлікти виникають щоденно, а у 39,1% та 31,1% відповідно – по декілька разів на тиждень.

2. Чоловіки відмітили що у 50,5%, 49,8%, 36,3%, 47,5%, та 25,9% винними в конфліктах є відповідно дружини, діти, батьки, діти та батьки, члени сім'ї, які потребують стороннього догляду. Жінки вважають, що у 35,7%, 40,2%, 44,8%, 24,1%, 34,1% винними в конфліктах відповідно є діти, батьки,

діти та батьки, члени сім'ї, які потребують стороннього догляду та чоловіки.

3. Як спосіб зняття психоемоційної напруги у конфліктній ситуації 31,4% чоловіків обирають вжиття алкогольних напоїв, 11,1% хочуть покинути сім'ю та 12,4% вчинити самогубство. У 18,7% жінок виникає істерична реакція, 11,9% свій важкий стан переносять на інших членів сім'ї, поглиблюючи конфліктну ситуацію, а у 14,0% жінок виникають думки про самогубство.

Перспективи подальших досліджень сфокусовані на вивчення організації медичної допомоги сільському населенню при порушеннях психіки та поведінки.

Список літератури

1. Дмитриев В. И. Изучение множественных причин смерти – важный шаг к пониманию современного состояния смертности населения / В. И. Дмитриев, А. Д. Соломонов, М. М. Балыгин // *Здравоохран. Рос. Федерации.* – 2006. – № 2. – С. 17–21.
2. *Доклад о состоянии здравоохранения в Европе, 2005. Действия общественного здравоохранения в целях улучшения здоровья детей и всего населения.* – Копенгаген : ЕРБ ВОЗ, 2006. – 168 с.
3. *Європейська база даних „Здоров'я для всіх”* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euro.who.int/hfadb>. – Назва з екрану.
4. *Обзорная сводка о состоянии здоровья в Украине. 2005.* – Копенгаген : ЕРБ ВОЗ, 2006. – 39 с.
5. *Психічне здоров'я населення України: інформаційно-аналітичний огляд за 1990–2005 рр.* – К. : Сфера, 2006. – 52 с.
6. *Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідеміологічну ситуацію. 2006 рік.* – К., 2007. – 398 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧЕСКОГО КЛІМАТУ В СІЛЬСЬКИХ СІМ'ЯХ

Г. А. Слабкий, С. М. Загородній (Київ)

Представлены результаты социологического исследования психологического климата сельской семьи как основы психического здоровья сельского населения. Установлен значительный уровень конфликтности в современных сельских семьях, основными причинами которой являются низкий уровень достатка и высокая психоэмоциональная нагрузка на членов семьи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социологическое исследование, семья, конфликт, психическое здоровье.